

Az évek repülnek

Tiborc tanár úr!

A tanár úr tanszékevezető lett Varsóban, majd Lenin-grádban, jelenleg a berlini egyetemem tanít, és ahol éppen dolgozik, ott igyekszik világgá kültetni irodalmunkat, költészetünket. És a többiek?

Petur tanár lett és tolmács, Mihál katonatiszt, Ottó tv-ríporter, Simon rádióbeomondó, Gertrud jószág, Melinda talán gyógytornával foglalkozik, és a legtöbbire érettségi találkozón szomorúan hallottam, hogy a békétlenek közül a két leghazafiasabb disszidált. A többiek is felnöttek lettek; gyerekekkel, feleségekkel, anyósokkal, megesetosodott szokásokkal.

De akkor még nem így volt. Akkor még gimnazisták voltunk, harmadikos, büszke Rákócziisták. Veget nem érő fizika, matematika és biológia órák után, délutánonként a díszterem színpadán a *Bánk* bánya készültünk. *Bodolay Géza* magyar tanárom (mostanára hál' Istennek-sajnos barátok lettünk) rendezte, szervezte, harcolta ki az előadást. De sürgőldött az egész gimnázium, nemcsak mi, önképzőkörösök, színházimádók, de játszókat, diszlesteleket, függönyöztek, stúgát és ügyeltek nagy szakállakban, tolliszben, három-négy számmal nagyobb csizmákban, szemüveges matematikusjelöltek, orvosnak készülő, úszó titánok, aprólékos biológusok, sőt észrevétlenül Geréb is megkaparintott egy-egy kis szerepet, akit egyébként mindenki utált, és aki egyébként besúgónak készült.

A tanár úr játszotta Tiborcot, én Bánkot, Furcsa? Csak mostanában tudomd ezen, mindenesetre bátor volt a tanár úr, és nagyon akarta az előadást. Komolyan, keményen próbáltunk mi is, akár az igazi színházakban. Ezek a délutánok és esteken megérettünk valamit a szereplés, a színészkedés borzongató furcsaságából, függetlenül a vágyvainktól, megálmodott hívatásunktól.

És verszte nap mint nap nyakovagvott minket a valóság, egy megoldhatatlan, úgysem tudjuk és talán nem is érdekelt senkit. Egy ilyen dugába dől, esztavestés próba után nekifeszültem a hónok, a sötét Marczibányi téren, és akkor,

ott, a kegyetlenül metsző szélben, patakokban ömlő könnyeim között, végképp elhatároztam, hogy orvos leszek.

A díszleletek, ruhákat, kardokat és szakállakat a Nemzeti Színház kölcsönözte. Szerda délelőtt kellett elhozunk! Az érettségi napjára zavarosan és alig-alig emlékszem, de ez a nap, ez a szerda kristályosan belémévsődött.

Kilenc tájban indultunk, felvillanyozva, egy álmosított fizika órát lehetett ottfelejteni. Baktattunk a didergő Keleti Károly utcán. Furcsa nap volt. Alkonyi sötétség, füst, korom terpeszkedett a városn már reggel, azután egész nap. A Nemzeti művészbérlőjén, nem tudom, léptek-e már be nagyobb meghatótsággal, a kanyargó folyosók suttogtak-e már ünnepelesebben. Végigjártuk a titokzatos aktákkal, dossziékkal, évtizedes leltárkönyvekkel teli, porzavó irodákat, jelmezraktárakat, választottunk a díszes kardokból, botivés ajtókból, ablakokból, naftaliniszagú drapériákból, majd lábujjhegyen átmentünk egy keskeny vashidon, ahonnan csodolatos kilátás nyílt a hatalmas színpadra.

És ott lent, az elérhetetlennek tűnő mélyben, kis lámpák hunyorgó fényében már elkezdődött a valódi próba, valódi színészekkel, megálltunk egy pillanatra, és a hosszú köteleken, drótokon és síneken valami csodálatos, melengető érzés kapaszkodott fölé a szívemhez. Ha akkor, ott, valaki megkérdezte, hogy tulajdonképpen milyen orvos is szeretnék lenni, azt hiszem, ijészően bamba képet vágtam volna.

Nem tudtuk az időt tovább húzni, elvégeztünk mindent. Kifelé jöve az érettségifüzet, hogy a színészbüféen is átjöttünk, és bizony gyorsan kezdett kalapálni a szívem, amikor az úszkáló kék cigarettafüstön keresztül, szemtől szembe láttam *Bessenyei Feri*, *Tompa Pufit*, *Somogyi Bogolyt*, *Kálmán Gyurit*, *Balázs Samut*, *Gózon Gyulát*, *Kemény Laci* bácsit, *Rakaszyni Kutyc*it, hogy csak hirtelen és bocsánat! — csak ilyen mai bizalmasan nevezem őket. Alig találtam ki a hatalmas ajtóban. Micsoda délelőtt! Kit érdekelt, hogy sűrű, fekete köd borította a Körutat, hogy alig-alig bírtam cipel-

ni a rámpakolt aranygombos jelmezeket, hogy a szűfolt buszon fáradt, ideges utasok kinétek minket. Kit érdekelt?! Kévszag volt és cigarettafüst; és művészbérlő az Embélev szemben és előadás, taps és vasfüggöny és majd ott állunk mi is a rivaldafényben és majd tombol a közönség. Sokáig pakolászunk a díszteremben, és már megint este volt, amikor baktattam hazafelé a Marczibányi téren, és a fagyos, zúzmarás ködben kiémelegve, kipirulva úgy döntöttem, hogy most már csak színész lehetek.

Abonyi Géza jelmezében játszottam egy 17 éves *Bánk* bánt. Nem tudtam! Jó, hogy nem tudtam! És jó, hogy nem tudtam sok mindent, hogy alig tudtam valamit. Csak játszótk boldogan, és a tanárok, anyukák, apukák és srákok tapsoltak boldogan, és mindenki örült, mindenki boldog volt. Talán jó, hogy nem tudtam, hogy ezzel a ritka, felhőtlen pillanattal életem ritkán fogok találkozni.

Lehet, hogy egy sikeres, forró hangulatú önképzőkör bemutató után gimnazista diák nem kerülni ennyi szomorúsággal és törccsággal a befagyott színpadra. Lehet, hogy nem illik egy harmadikos gimnazistához az elmúlt fölötti szomorúság. Lehet, hogy tényleg be kellett volna ülni a srákokkal a Kárpátiába sörözni és ünnepelni! De hát most már mit csináljak? Nem így történt! Valahogy nem maradt ezem örülni.

Meg aztán, ki tudja? Lehet, hogy éppen akkor dőlt el véleg valami. És éppen ott, a nagy elhatározások terén, a Marczibányi téri focipályán, a csillogó bemutató utáni meglapotságban. Lehet, hogy az addig ismeretlen, furcsa fájdalom, félelem, szorongás húzott a festett várak, szakállak, kardok és kereszt felé, a színház bírodalmába, amit azóta — s azt hiszem, most már végérvényesen — a szívemből zártam.

Koronás este

A slusszkulcsotartó a bemutatón napján kaptam. Papírdobozban, vattába pólyálva. Aztán sokkal később, évek múlva került rá egy kules. A kulcsotartó apámék ötlete volt. Hábo-

rukat átvészelt, családi ezüst ékeslezt megmaradt darabjainak nyeléből készült. Egyik oldalán egy kis kecskebak riadozik, a másikon korona alatt egy dátyum, 1964. október 30. Bízony koronás nap volt! Először színpadon! Az első este! A Madách Színház színpadán és a darab *Füst Milán: IV. Henrik király*. A kulcsotartóhoz egy balladéska tartozott, Berengár királyról és egy kis kecskebakról és egy rövid jelenet, „a bacchanálián”, mindjárt valahol a darab elején.

És mi még? Hát izgalomtól hevült, csúszkáló főszokeas hang, egy kifejezetlen nekem tervezett szóakáil, egy posztócsizma és egy sovány könyvecske, a nevemre, mint „harmadik mulató úrnak”, és tintával, nagy gocstörtés betűkkel ez: „Közönettel Füst Milán”.

És egy csepp történet! A bemutatón napján útnak indítva a főiskoláról, már öt óra előtt a színházban voltam. Mint minden fontos eseményen, és most a sötét-kék érettségi ruhámban báltam az előcsarnokban frissen kiragasztott képeket. Tudtam! Éreztem! Az egyik képen én is ott voltam, a sarokban, de nagyon jól láthatóan. Aztán a bálmeszköz csendben megessziant a lengőajtó és beléptek, két hölgyre támaszkodva, az est főszerevényese, Füst Milán. Szűkre húzott szemmel, idegenül toporgott a lámpák és fényképek között. Jó, hogy épp ott bálmeszköztem, így, mint aki már egy kicsit otthonabb van, segíthettem a lépcsőknél, villanykapcsolóknál és a páhalyjátónál. Aztán iparkodtam hátra, a 19-es nagy, közös öltözőbe, a búfébe, aztán le a fodrászba, még mindig korán volt, de a vasfüggönyök ezen az oldalon már nagy volt a jövés-menés, készülődés, izgalom.

Még mindig csak hat óra múlt pár percel, és én már

... de Feri képeire nagyon jól emlékszem: vezet egy dunai nagy hajót...

elkészültem öltözéssel, festéssel, ragasztással. Még egy kávét megittam, próbálgattam az egyre rekedtebbé váló hangomat, leszaladtam a színpadra s megint föl az öltözőbe, és figyelmetlenül, a torz tükör előtt, pergettem a dedikált példány lapjait, és akkor egy pillanatra megint megláttam az öreg költőt, ahogy aprólékos gondolat elhelyezkedett a páholy karosszékében, hunyorgott a leeresztett vasfüggöny és az üres nézőtér felé, várakozott, egy teljes — úgy mondták, viharos nagyszűrű — élettel gazdagon, mégis itt, ma este megint — ki tudja hányadszor — előlről kezdve, megint, mindent.

Már tudom, ami akkor csak megérintett. Kegyetlen a színház! Nem ismer el semmit. Nem ismer régi sikereket, életművet, bőrtömben töltött éveket, nem látott tavalyi évadot, tegnapi eset. Csak ma este van! Semmi több! Ma kell megküzdeni minden mondatért, minden szóért, minden szemvillanásért, és minden este elhitetni a hitünket, igazolni az igazunkat, újra és újra, megint és mindig előlről. Egészen előlről.

Te, Feri!

Rohanni láttam először is. Lökdöste, taszigálta a vánszorgó időt. A régi, szép Nemzeti művészbejáróján vágatott ki, visszakiabált a portásnak, de az is lehet, hogy egy monológot mormolt, vagy csak veszekedett az élettel, a cipőtiszító bácsinak mindenestire biccentett, megropogtatott egy randevúzó szép nőt, a randevúzó-óra alatt.

Két órája toporogtam ott, vártam rá, tanácsot akartam kérni — megszeppent gimnazista — a felvételi előtt, az életre szóló döntés előtt, motyogtam is valamit, de mire belekezdtem volna a mondókámba, már csak a hátát láttam, és hogy rohant, megállíthatatlanul a tiloson át az Emke felé, alig érte utol a kabátja és nyaka köré vetett, óriási piroskockás sálja.

A Film Színház Muzsika gimnazista koromban kisalakú füzet volt. Gyűjtöttem, hogy majd össze-köttem egy nagy könyvet. Aztán jött a keresgélés korszaka és én költöztem, kerestem. Hét utca, hét ház, hét lakás jelzi a kacsaringós utat. Minden költőzésnél elvesztettem valamit és találtam cserébe

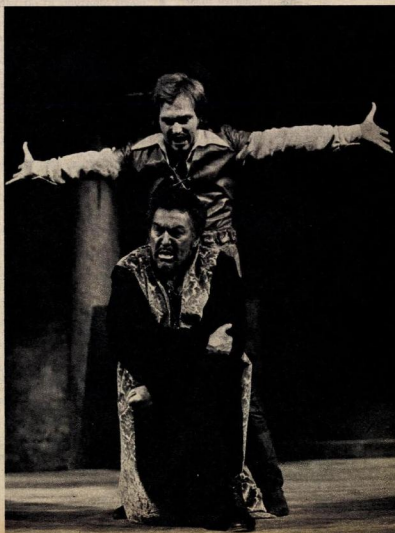
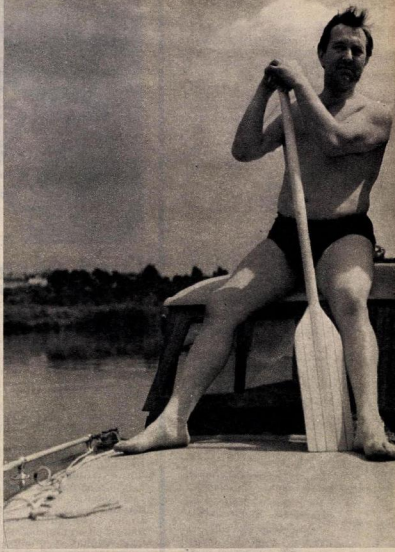
valami mást, valami újat. A Film Színház Muzsika füzetek elveszték. De Feri képeire nagyon jól emlékszem. Kapitányi sapkában vezet egy dunai nagy hajót. Fejlesztés rendezi át a Tisza partját. Hatalmas bogrács mellett krumplicnak, hagymáknak és nagy húsoknak magyaráz egy fakanállal. Szőlőhöz tetején szőlővel, borospince előtt kanecsoval, a Dóm téren esalódottan, de mindig szerelmesen, mindig panaszkodva, mindig lelkesedve

Aztán barátok lettünk. Évek múlva. A munka hozott össze, meg — ki tudja hányadszor — akkor megint fölborogatta az életét, sистерgett, villámolt körülötte minden. Szüksége volt valakire, akivel kibeszélgeti magát, öröngöhet vagy hallgathat. Mást nem hiszem, hogy adhattam. De — talán — akkor ez volt a legfontosabb. Azon a nyáron a fekete Volgával Szedeg felé tartottunk, a Dóm tér felé, útközben dühöngött, kékre-zöldre püfölte az ártatlan műszerfalat. Sok mindent megtudtam tőle, sok mindent elmondtam magamról akkor már, és a Németh László Árulója meg egy — titkokkal teli — moszkvai utazás, szoróra fűzte a barátságunkat.

Azután megint szétszakította a szálakat! Elmene-kült a színházból is, bizalmatlan lett, gyanakvó, talán érezte, hogy keserű évek jönnek. Nem nagyon találkoztunk. Csak néha: a televízió büféjében, a Rádió Pagodájában, szűk, filmgyári öltözőkben futólag, sok keserűség, dühödő hözöngés, fölöslegesen okozott fájdalmak között. Rossz évek voltak. Árulással, hazugsággal terhesek. De elmúltak. Túléltek!

Tavaszi lett, sütött a nap és a rügyező Labanc úti fák között Ferihez tartottunk. Farmernadrágban, kibontott ingben, kivágott tornaicipőben dühöngött le a falépcsőn. Várt minket! Vártuk mi is! Estéknént újra pattogott a hatalmas tűz, sült a hús, megint csilingeltek a borospoharak, jó volt, lehetett tervezni, bizakodni.

Az öltözőfal ügyis be fog dőlni, a mosdó le fog szakadni, a nagy tükör ügyis pozdorjává törik. Nem érdekes! Hónapok óta előadás előtt egy szöveg akar a csizmája talpából kiopearálni, ezért püföli fáradhatatlanul a falat, meg a csizmát. Készül az Othello-ra! Néha félmegtelenül, félig festve, jókora rongyokkal fölfegyverkezve berüg-

Jelenet az emlékezetes Othello-előadásból: Jágó és Othello (Huszti Péter, Bessenyei Ferenc)

ja az öltözöm ajtaját, ki-
bál valamit, Tamást belő-
ki a szekrénybe, isszik a
kávémből — azt mondja,
pocsék — hozzámváig egy
nagy szivacsot, megnézi
magát a nagy tükörben,
szörnyű, szörnyű — mond-
ja —, Tamást még egyszer
beléki a szekrénybe, az aj-
tót kirúgja, berúgja, ének-
li a Luxemburg grófját és
püföli tovább a csizmáját.
Készül az Othellóra! Halk
kopogás. Két idős hölgy
szabadkozik. Szevasztok,
srácok — kiáltja Feri —, és
beszél, mesél az épülő, győ-
nyörű házról, nylászáró
szerkezetekről, betongerend-
ákról, fordítva berakott
garázsajtóról, vízköpőről,
lépesőkről és házi betörők-
ről. A hölgyek hangját nem
hallom — gondolom bá-
mulják őt, isszák a hang-
ját — egyébként szóhoz
sem tudnának jutni. Aztán
kedvesen kirúgdálja őket
és megint berúgja az ajtó-
mat. Közben már négerre
festett, most csak elviszi a
barna ceruzámat, közben
— ahogy Lawrence Olivier
írta neki — suvickolja egy
puha ronggyal a karját, hogy
fényes és csillogó legyen.

— Kik voltak ezek? —
kérdeszem.

— Kicsodák?

— Hát akiknek elmesél-
tél mindent. A hölgyek.

— Aranyos övültek. Vá-
sárhelyiek, Ausztráliából!

Pistukával elkezdik ra-
gasztani a mesteri szakál-
lat, kenik a rengeteg masz-
tixet, Feri hősielesen túri, én
a látványtól is kiütést ka-
pok, azután bőségesen
fröcsköli az arcára a fixá-
ló sprayt, nehogy összema-
szatolja ildikó arcát, hófé-
hér ruháját. A hangszóró-
ból már a közönség zsibor-
gását halljuk. Még egy
esetvonás, fehér festék a
szem alá, Laei fölsegíti a
katonaruhát, megnézi, mind-
ketten rendben vagyunk-e,
és közben eltelt egy óra. Ké-
szen állunk a kezdésre. A
pompás Othello teljes harci
díszben még egyszer berúgja
az öltözéjajtómat:

— Ide figyelj, te szörön-
csétlen! — most menjünk
haza!

Az évek repülnek, ahogy
Feri kockás sálja annak
idején az Emke felé. A
Nemzetit lebontották, a
randevű-óra is merre lehet
ajajon? Költöztünk mi is
azóta, vesztettünk és nyer-
tünk. Te, Feri! — ne törődj
a semmiségekkel! Vágd be
a vasajtót, simogasd meg a
cipőtisztító bácsi kopasz fe-
jét, rendezd át a hegyet,
ropogtasd a nőket, tegezd
le az egész világot, csiko-
rogjon csak a koszos kocs-
kereke — a fene egye meg
— és csak igyekezzék min-
den okoskodó, tügymörgő
piroskockás sál, ha utol
akar érní!